

Bosna i Hercegovina
Босна и Херцеговина
Regulatorna agencija za komunikacije
Регулаторна агенција за комуникације

„Утицај телевизије на дјецу и малољетнике”

Стручни елаборат

Сарајево, децембар 2009.

Стручни елаборат на тему „Утицај телевизије на дјецу и малољетнике” припремиле су, на захтјев и у договору са Регулаторном агенцијом за комуникације БиХ, проф. др. Нада Кораћ са Универзитета у Крагујевцу, мр. Ивана Зечевић са Универзитета у Бања Луци и проф. др. Јасна Бајрактаревић са Универзитета у Сарајеву.

Садржај

проф. др. Нада Кораћ

Заштита дјете од непримјерених телевизијских садржаја: зашто и како?.....4

мр. Ивана Зечевић

Сцене насиља и њихов утицај на дјецу 9

проф. др. Јасна Бајрактаревић

Утицај телевизије на дјецу 14

проф. др. Нада Кораћ

Заштита дјеце од непримјерених телевизијских садржаја: зашто и како?

Да би се покушало одговорити на ова питања, потребно је најприје скренути пажњу на огромне разлике међу дјецом различитих узраста, у погледу начина на које прате и разумију оно што гледају на телевизији (и, шире, екранским медијима - филм, телевизија, интернет). Имајући у виду ову хетерогеност, усредсредићемо се овдје, прије свега, на дјецу млађих узраста, из два основна разлога: што је млађе, дијете је осјетљивије на све видове срединских утицаја, укључујући и оне негативне. Са друге стране, млађе дијете је подложније контроли од стране одраслих, укључујући и видове контроле о којима је овдје ријеч – оне који треба да га заштите од непримјерених телевизијских садржаја. Укратко, усредсредићемо се на дјецу млађих узраста због тога што су она истовремено и најрањивија и најлакше их је заштитити. Позабавићемо се најприје тиме како дјеца прате и схватају оно што гледају на телевизији, шта све утиче на ове процесе и како се они могу усмјеравати.

Како дјеца гледају телевизију

Истраживања начина на које дјеца гледају и схватају ТВ програме започела су касних шездесетих година прошлог вијека, дакле прије педесетак година. Све негдје до средине осамдесетих, дјеца су углавном схватана као пасивни примаоци утисака, чија пажња је чврсто вођена и контролисана оним што су неки истраживачи назвали “визуелни ватромети” – брзи резони, интензиван ритам, обиље покрета и боја. Не може се, заиста, порећи да бар дио несумњиве моћи телевизије (и екранских медија уопште) почива управо на могућностима привлачења и задржавања пажње.

Судећи по нешто каснијим налазима, међутим, изгледа да су начини на које се пажња привлачи и задржава знатно другачији него што се то у почетку сматрало. Могло би се, наиме, рећи да дијете програм “надгледа” првенствено – ушима. Док је телевизор укључен, дијете се може бавити разним другим активностима (играње, читање, разговор ...), а у тренутку кад чује неки од звучних сигнала (“цингл”, музику или глас неког лица) који најављују њему занимљив и разумљив садржај, оно усмјерава поглед ка екрану. Он ће тамо и остати све док траје такав (разумљив и занимљив) садржај. Интегрални дио тог садржаја је, свакако, и његова форма: пажњу ће дуже држати брз ритам, покрети, резони исл. али само до одређене границе, која је одређена прије свега

разумљивошћу. Кад то што гледа престане да му буде разумљиво, дијете ће се вратити својој претходној активности. Пажња с којом дијете прати ТВ програм није, дакле, пасивна и аутоматска реакција усмјеравана и контролисана искључиво спољњим чиниоцима, већ свјесна активност која је првенствено у служби *разумијевања*.

Док је овај механизам привлачења и задржавања пажње у супротности с првобитним истраживачким претпоставкама кад је ријеч о малој дјечи, он је јасно потврђен у искуству сваког старијег дијетета и, наравно, одраслог. Од најмлађих узраста надаље, дакле, гледалац прати оно што разумије. Кад је о разумијевању ријеч, међутим, не само између дјеце и одраслих, него и међу самом дјецом, појављују се велике разлике.

Како дјеца разумију телевизију

Ово питање је најдиректније везано за оно које, иначе, најчешће постављају новинари: како телевизија утиче на дјецу? Начин и степен утицаја телевизије на дијете зависи умногоме од тога како оно *тумачи* оно што гледа. Ово зависи од многих чинилаца: тренутних или трајних интересовања, емотивног стања, интелектуалних способности и узраста. Судећи по налазима бројних истраживања, узраст је онај од ових чинилаца који ствара највише систематских разлика међу дјецом.

Налази истраживања узрасних разлика у разумијевању телевизијских садржаја (филмова и драмских програма) изненадили су и саме истраживаче. Показало се, наиме, да је разумијевање ових програма код испитиване дјеце било веома ограничено и фрагментарно. Тако се, на примјер, седмогодишњаци и осмогодишњаци сјећају свега нешто више од половине података битних за разумијевање приче, а њено потпуно разумијевање (само на основном, дијегетичком нивоу) јавља се тек на узрастима од 12 – 13 година.

Чак и кад разумију све кључне догађаје у неком програму, седмогодишњаци и осмогодишњаци често не разумију како су ти догађаји повезани. Другим ријечима, ова дјеца обично не препознају да је нека раније виђена сцена изазвала догађаје у некој каснијој сцени. Разумијевање оваквих узрочно-последичних веза додатно је отежано ако узроци нечијих поступака нису видљиви – као када су ти поступци изазвани осјећајима. Овакво (не)разумијевање доводи до тога да млађа дјеца из истог програма често примају сасвим различиту поруку од оне коју примају старија дјеца и одрасли. Морална процјена нечијег насилног поступка, на пример, зависи од тога да ли се лице брани или неког напада, али – да ли је дијете разумјело о којој је од ове двије могућности ријеч?

Разумијевање и ефекти телевизијског насиља

Истраживања начина на које дјеца разумију телевизију веома често су се бавила насилним садржајима. Налаз који је посебно значајан тиче се склоности дјеце да имитирају агресивно понашање виђено на ТВ програмима. Показало се да су, кад су сцене агресија биле јасно и блиско временски повезане са социјално неприхватљивим мотивима (лоши поступци “лошег момка”), дјеца била знатно мање склона да их имитирају него кад је агресија била недовољно очигледно образложена, односно кад је стајала сама за себе као модел за акцију. Непотпуно разумијевање садржаја програма, дакле, често доводи до тога да дјеца из њих стјечу ставове и начине понашања различите, или чак супротне, од намјера њихових аутора.

Уопштено говорећи, међу истраживачима је у почетку преовлађивала хипотеза да се пораст агресивног понашања код дјеце и младих може у великој мјери објаснити као имитација насиља виђеног на телевизији. И, мада су многи указивали на упрошћеност и једностраност таквих гледишта, због чега су их научници временом напустили, она су и данас веома присутна у јавности. Ипак, има података који указују на то да насиље виђено на телевизији има много суптилније, и зато опасније, начине дејства на публику, како дјечију тако и одраслу. Према тим гледиштима, механизам дејства телевизијског насиља је прије свега такав да постепено доводи до равнодушности и пасивног односа према насиљу у свакодневном животу. Кад је ријеч о дјеци, ово има и додатне разлоге: што је дијете млађе, оно теже прави разлику међу појединим врстама програма. Тако ће, рецимо, ратну сцену у информативном програму посматрати мање-више исто као и сличну сцену у неком филму. Друго, и још важније, оно на тај начин постепено учи да је телевизијско насиље само “кобајаги” и да је, чак и онда кад се заиста догађа неком другом, оно за њега безопасно. Дијете изложено великим количинама насиља приказаног на телевизији постаје, тако, мало помало, све равнодушнији појединац, кога се стварно насиље у свакодневном животу све мање тиче. Такав појединац ће све лакше допуштати да људи око њега буду жртве насиља, а и само ће лакше постати његова жртва. Овако научена равнодушност према насиљу, дакле, широм отвара врата новом насиљу.

Један од најпознатијих истраживача у овој области, Џорџ (Георге) Гербнер, нашао је да се у телевизијским програмима заправо појављује много више насиља него што га у стварном свијету заиста има. У вези с овим, он је истакао једну занимљиву (и веома забрињавајућу) хипотезу: гледајући све више насиља на телевизији, дијете се постепено навикава на то да је свијет опасно место у коме су људи беспомоћни и гдје

им је потребна заштита неког јачег. Заstraшујуће је и замислити у каквом ће облику друштва такво дијете, кад одрасте, бити спремно да живи.

Ако су електронски медији наше ново, симболичко окружење, поручује Гербнер, онда нам је потребан и одговарајући еколошки покрет. Покушај заштите дјеце од “симболичког загађења” насиљем и другим штетним садржајима, у складу са Чланом 17. *Конвенције о правима дјетета*, управо је један такав “еколошки” напор. Успостављање система ознака који би помогао да се избјегну, или бар ублаже, штетни утицаји које неке врсте телевизијских садржаја могу имати на дјецу би, онда, представљао један важан “филтер” у систему који треба да обави ту значајну заштитну функцију.

Рејтинг систем као филтрирање филтера

Прије него што се усредсредимо на могуће форме филтера о коме је овдје ријеч, морамо напоменути да је и сама медијска слика свијета резултат једног врло систематичног (и, верују многи, веома опасног) процеса “филтрирања”. Истраживања, међу којима најзначајније мјесто заузима управо Гербнеров вишедеценијски *Културал Индицаторс Пројект*, указују на то да телевизија, сходно увјерењима, вриједностима и намјерама стваралаца и/или финансијера програма, филтрира информације о реалном свијету на такав начин да ствара искривљену слику о њему. Пажљиви статистичари су, тако, израчунали да у америчким ТВ програмима, процентуално гледано, има знатно више насиља, мушкараца, бијелаца и припадника средње класе, него што их у свијету стварно има. Имплицитно, ове категорије људи, односно понашања, на овај начин добијају на значају и постају свеприсутни модели, а овако “филтрирана” слика свијета почиње да се доживљава као истинита. Утицај такве слике свијета на дјецу која су јој свакодневно изложена нипошто се не смије потцјењивати, упозоравају истраживачи. Кад је у питању утицај телевизије на дјецу, међутим, не смије се потцјењивати ни утицај једног другог “филтера” – непосредног социјалног окружења дијетета, прије свега родитеља, али и наставника. Због тога, да би рејтинг систем успјешно функционисао, он би се морао позиционирати као дио једног система филтера, чије друге важне дијелове чине управо родитељи и наставници.

Да би успјешно обављао своју функцију, рејтинг систем би требало да узима у обзир ове своје примарне кориснике, тако што би их упућивао на конкретну дјецу којом се баве, са свим њиховим узрасним, интелектуалним, социјално-емоционалним, културним и другим специфичностима. Ово би одраслог ставило у једну активнију улогу него што би била она у којој би напросто искључивао телевизор или слао дијете

у другу собу кад се на екрану појави цифра која је изнад његовог узраста. На тај начин би, осим узрасних, биле узете у обзир и индивидуалне разлике међу дјецом. Због тога се овдје залажемо за систем ознака који, за разлику од цифара везаних за узрасте, на адекватнији начин усмјерава одрасле - између осталог и тако што им сугерише одређену врсту интервенција. Такви системи постоје и могу бити прилично компликовани, а овдје ће бити наведен само најједноставнији примјер, коришћен у САД.

Стандардне ознаке система о коме је реч су **AA** (*all audiences* – намијењено свим категоријама публике, без ограничења), **PG** (*parental guidance* – препоручује се да дјеца програм гледају само у присуству и уз комуникацију са родитељима), **P** (*restricted* – ограничено, само за одрасле) и **X** (ознака за порнографске садржаје). У овом систему посебно значајном нам се чини категорија **PG**, која родитељима отвара значајне могућности за став и интервенцију примјерену особеностима и потребама сопственог дјетета. Ова ознака подсећа да заједничко гледање телевизије и разговор о ономе што се гледало, дијетету може помоћи да то боље разумије, а родитељима можда може отворити једна додатна врата у његов свијет. Ова могућност, у времену у коме родитељи и дјеца све мање времена проводе заједно, и све мање ствари раде заједно, има посебан значај.

Уз залагање за рејтинг систем у коме се корисницима даје активнија улога, важно је напоменути да ће она бити утолико значајнија уколико се одговарајуће ознаке налазе у новинским и интернет издањима ТВ програма. Без обавезе да се ово учини, овај и сваки други систем изгубио би на функционалности, ускраћујући прилику кориснику да планира своје и дјететово време и активности током дана и недјеље.

мр. Ивана Зечевић

Сцене насиља и њихов утицај на дјецу

Проблем насиља

Већина дјеце показује одређене облике насилног понашања током различитих фаза свога одрастања. Код неке дјеце се јави потреба да буду насилни, јер не знају да је такво понашање лоше. Они просто опонашају своју браћу, сестре, родитеље, или пак, људе којима се диве. Нека дјеца не знају за бољи начин да комуницирају са околином, односно вршњацима. Дешава се да су и подстакнути од стране својих пријатеља, те да им се такав начин понашања представља као "ин", или понашање у моди. Неки од њих пролазе кроз тешко раздобље у свом животу, те то показују кроз насиље, тако да је код њих насиље симптом неког проблема. Истраживања¹ показују да дјеца која врше насиље врло често долазе из породица у којима се примјењује физичко кажњавање, па су дјеца усвојила физичко насиље као начин рјешавања проблема. Сљедећи фактори су истакнути као ризични фактори:

- породично окружење²:
  - емотивни однос родитеља у раном развоју је без тоpline и правог саосјећања за дијете и његове потребе;
  - родитељи су попустљиви и не постављају границе;
  - родитељи недовољно надзиру дијете и не пружају му адекватно вођство;
  - родитељи толеришу агресивно понашање;
  - родитељи физички кажњавају.
- особине дјетета:
  - дјеца снажног темперамента;
  - импулсивна дјеца;
  - агресивна дјеца;
  - дјеца која увијек морају имати моћ и контролу,
  - физички јачи дјечаци;
  - дјеца са умањеном способности саосјећања,

---

¹ Уницеф, Уред за Хрватску (2005). Како зауставити буллинг – Приручник за родитеље.; Поликлиника за заштиту дјеце града Загреба (2004). Насиље над дјецом.

² За здрав развој дјетета, врло су важна искуства у породици. Недостатак пажње и тоpline, свједочење насилном понашању код куће, те недовољан надзор и брига родитеља плодна су подлога за развој насилничког понашања дјеце. Свједочење агресивног понашања обухвата физичку и вербалну агесију родитеља према дјетету или физичку и вербалну агесију међу родитељима. Коришћењем физичког кажњавања родитељ шаље дјетету поруку како је у реду љутњом, насиљем и застрашивањем добити оно што желимо. Вјероватно је да ће дијете користити сличне методе и са својим вршњацима. Такође, ако је родитељ превише попустљив када дијете тврдоглаво и без правог разлога захтијева нешто, шаље му поруку како такво понашање успијева када се нешто жели постићи.

- утицај вршњачке групе:
  - слаби кочнице у понашању;
  - смањује личну одговорност;
  - нуди моделе понашања, па и насилничког.
- утицај медија:
  - често и дуготрајно гледање насиља смањује осјетљивост на посљедице насиља, те смањује саосјећајност.

Теорије насиља

Наука је своја истраживања у области насиља усмјерила тек у двадесетом вијеку, како би се открили његови узроци и природа. Прве теорије су биле поприлично песимистичне, јер су насиље схватале фаталистички. Инстинктивистичке теорије су насиље објашњавале постојањем агресивне енергије, која је активна све док се не испразни, путем неког облика насилног понашања.

За разлику од њих аутор Бандура, у својој теорији социјалног учења, сматра да се насилно понашање учи, као и сви други облици понашања. Одређени облици понашања се уче путем награђивања и кажњавања, у директном искуству, док се већина компликованих облика понашања учи путем утицаја примјера, односно посматрајући моделе. Неке теорије личности говоре да је процес идентификације са родитељима нешто што одређује каснији развој индивидуе, према овој теорији, утицај модела је присутан током цијелог живота.

Утицај медија на појаву насиља код дјеце

Утицај медија на формирање ставова код дјеце није нимало безначајан. Медији су на трећем мјесту као извори учења насиља, одмах иза породице и друштвеног окружења. Дјеца су од најраније доби изложена дејству насиља у медијима. Данас телевизија доминира животом дјеце како у градским, тако и сеоским срединама. Поред телевизије, дјеца рано долазе и у контакт са компјутерима, па су доста и у контакту са интернетом и информацијама које на њему могу добити.

Више од 50% свог слободног времена дјеца проведу у гледању филмова и све учесталијем игрању игрица на компјутеру које су понекад препуне насилног садржаја и које нису прилагодјене дјечијем узрасту, па их дјеца често схватају и опонашају буквално. То дјецу доводи до тога да их она у свакодневном животу примјењују у истим или сличним ситуацијама. Насилни јунаци постају узор дјеци широм свијета.

Према мишљењу теоретичара који су развијали **инстинктивистичке теорије**, утицај медија на појаву насилних облика понашања не постоји, јер се наше понашање заснива на инстинктима, који су насљедни и готови дати. Појам инстинкта садржи и извјесно оправдање насиља. За представнике **психоаналитичке теорије** телевизија би могла да има улогу катарзе код гледалаца. Према овој теорији инстинкт може да се празни не само обављањем насилних радњи, него и на замјеничкој основи, односно посматрањем насилних радњи које обављају други. Тако бисмо могли рећи да би телевизија са насилним садржајем била погодан начин за пражњење агресије. **Теорија социјалног учења** истиче средину и учење као релевантне чиниоце у појави насиља. Према њој телевизија, као снажан медиј масовних комуникација, има велику улогу у учењу гледалаца насилним облицима понашања. Присталице ове теорије директно оптужују телевизију за повећање насиља у савременом свијету.

Негативни ефекти медијског насиља су сљедећи:

- дјеца постају толерантнија према насиљу и оно им мање смета;
- развијају криве ставове о насиљу и имају губитак саосјећања према онима који трпе насиље;
- почињу гледати свијет као насилан, плашећи се да ће се наћи у ситуацији да трпе насиље;
- све више испољавају асоцијално и насилно понашање;
- више су изложена насиљу и имају потребу за више насиља у игри;
- конфликтне ситуације покушавају ријешити користећи се насиљем као прихватљивим и пожељним;
- живе у виртуелном свијету, не развијају оптимално емоцијалну интелигенцију ни самопоуздање;
- мања им креативности, повећава им се могућност развоја депресије и несигурности;
- присутно је неразумијевање правог значења насиља, па из тога произилази погрешно закључивање;
- насиље врши константан утицај на навике и начин живота.

Контекст приказивања насиља

Процјена приказивања насиља зависи од укупног контекста и од начина уметања представа у укупну понуду. Овдје треба узети у обзир и појединачно приказивање насиља у његовом облику и интензитету. Акциони филм нпр. садржи већином сцене насиља које у озбиљном контексту могу да буду проблематичне због својих

посљедица, али које могу да буду прекинуте хумористичним уметцима или натписима, па да умање негативан ефекат на гледаоце. Код комедија у правилу нема сцена насиља (оне их не садрже), али конкретни случајеви могу да садрже одређене насилне радње. Стручно конципиране понуде вијести могу неочекивано да конфронтирају публику са драстичним сликама жртава рата или несрећа. При процјени количине насилног садржаја у тим емисијама треба да буду одвагане ове могућности дејстава.

Радња се може утолико лакше опонашати ако је логички структурирана као и ако је кохерентно и хронолошки испричана. Она се теже може опонашати ако је комплексна или нелогична и ако садржи различите временске нивое. То значи да уколико се насилна радња прикаже реалистичније и хронолошки, представља директну понуду за опонашање.

Застрашујуће дејство могу да имају:

1. понуде које се карактеришу негативним основним расположењем као и понуде које садрже суморне, опасне и песимистичке садржаје (нпр. филмови о катастрофама, суициду);
2. драстичне и кржаве слике;
3. висока емоционалност често наглашена путем музике;
4. што је већи удио бруталних и ексцесивних сцена насиља;
5. реалистички обликоване сцене насиља у којима се приказују посљедице насиља (повреде, бол, патња итд.). То важи нарочито онда кад су уметнуте у реалне и животу блиске контексте, нпр. у прилозима вијести или реалити форматима.

Постоје и такве понуде у којима се захтијева доминација насилних сцена која потпуно ставља у други план осталу радњу и остале садржаје.

Напетост која се стално задржава без растеређујућих елемената (паузе, комични елементи) или без смањивања на крају (нпр. сретан крај) може да доведе до стања високе узнемирености. Напетост може да буде произведена у вези са психолошким обрасцима приповиједања (нпр. у психотрилеру) или у акцијама које садрже насиље (нпр. у акционим филмовима). Стално задржаној напетости су нарочито подложна дјеца.

Реалистички обликоване сцене насиља у којима се не приказују посљедице насиља (нпр. акциони филмови) могу да имају дејство које је у погледу насиља безазлено. То се нарочито тиче још недовољно одраслих гледалаца који немају неопходна знања о појединим жанровима. Нереалистички обликоване сцене насиља у којима се не

приказују посљедице насиља (нпр. Слапстицкс), по правилу садрже низак потенцијал угрожавања.

Код понуда које се одликују напетом у детаљу који се односи на поједине сцене треба да се испита да ли је напетост разграђена растеређујућим сценама или паузама. Овдје нарочито треба узети у обзир да млађа дјеца нису у стању да спознају филмске понуде у њиховом цјелокупном контексту већ да их разлажу у појединачне сцене, због чега нарочито треба да се одваже могуће дејство проблематичних сцена.

Веома је важно да се води рачуна о томе ко су лица која су насилна, јер код фигура, које су на основу горе наведених обиљежја нарочито атрактивне за реципијенте, насилно понашање може да се осјећа као легитимно. Носиоци симпатија могу да транспонују примјену насиља без разлога који могу да се опонашају или да се одбране као успјешно понашање и понашање које је остало без посљедица и које се спознаје као правилно, узорно и вриједно опонашања. Уколико постоје одређени ризични фактори насилно понашање може да се прихвати као модел за сопствени репертоар понашања и радњи. Носиоци симпатија с високим идентификационим потенцијалом, над којима је вршено насиље, добијају, напротив, емоционално саучешће посматрача. Често се као реакције посматрају сажаљење и страх. Носиоци антипатије који користе насиље могу, насупрот томе, да очекују дистанцирајуће реакције, а да као они који трпе насиље не буду окарактерисани као жртве, већ као они који то насиље заслужују. Насиље које се догађа носиоцима антипатије често се може посматрати у контексту недиференцираних стратегија рјешавања проблема (нпр. самопрана). При том уопште не долази у питање праведност дјеловања доброг противника који се залаже за праведну ствар и који је позитивно окарактерисан.

Поред садржаја и врста инсценирања, драматуршки токови као и формално-естетска средства обликовања играју значајну улогу у оцјени понуде. Тако нпр. форме инсценирања, драматуршки ефекти и филмско-техничка средства обликовања могу да појачају или да ослабе моћ дејства сцена насиља. Овоме могу да допринесу нпр. висока режијска фреквенција, кадрови у крупном плану, кадрови који дају детаљан приказ и кадрови из близине, акустична подлога као и обликовање путем боја и свјетла.

Насилне радње и њихове посљедице могу да буду приказане директно, као одигране или приказане детаљно или да буду само наговијештене у сценама и да тако буду препуштене фантазији и моћи асоцијације посматрача. Оне могу да буду понуђене и артифицијелно пренаглашено или са дистанце.

Перспектива камере може да прикаже насилне радње како из угла починиоца тако и из угла жртве (субјективна перспектива камере) или из једне дистанциране позиције и да преко избора перспективе циља на нпр. сугестивна или дистанцирајућа дејства.

На крају

Све горе наведено потребно је узети у обзир када је ријеч о приказивању сцена насиља, временском периоду у којем ће бити приказиване и популацији којој се приказују.

Сматрам да у нашем друштву постоји довољно фактора који утичу на то да наша дјеца развијају насилне облике понашања и да им садржаји које нуде радио, телевизијске и новинске куће требају да буду више образовни и забавни. Дјеца требају мирнију будућност, јер је за правилан психички развој један од најбитнијих услова емоционална стабилност. Подстичимо је.

проф. др. Јасна Бајрактаревић

Утицај телевизије на дјецу

Савремена технолошка револуција већ деценијама својом прогресијом збуњује како техницистички тако и хуманистички оријентисане зналце прије свега својим експлицитним појавним обликом а онда све више помјерањем календарских граница њених доминантних конзументата. Дијелом те авангарде могу се сматрати (готово примарно) и електронски медији као најбитнији сегменти нашег менталног и ентеријерског простора којем припадамо и који припада нама. Велики број људи, при уласку у кућу, прво дохвати даљински управљач, улазећи у дигиталне слојевите просторе људских достигнућа чиме стјечу утисак да су дио великог свијета. Рекло би се да је алијенација само метафизички појам експлоатисан са сврхом колективне манипулације ради појачавања контролисане реакције маса. Али није. Отуђеност диктирана електронским медијима присутнија је више него икада раније и основни је узрочник атомизације друштва која води у колективну депресију.

Кључни проблем лежи у чињеници да су медији субјективни одраз објективне стварности и као такви проблематични са индивидуалног а не са колективног аспекта. Због тога се намеће основна потреба за анализом психолошки позитивних и негативних аспеката те диктиране стварности која школски структурира наше ставове, предрасуде, стереотипије, али и интересе. У самом епицентру посматрања прије свега се налазе дјеца и адолесценти и њихов доживљај електронског свијета који је некада и више него збуњујући за њих.

Истраживања утицаја медија на дјецу су у свијету веома честа. Према методолошкој одредници су трансверзалног и лонгитудиналног типа и могу се наћи у различитим дискусионим групама. Једна од последњих студија под називом "Медији и здравље дјеце и адолесцената" представља мета-анализу утицаја медија проведених у посљедњих 28 година. Истраживачи са универзитета Јале, Националног института за здравље и Медицинског центра Цалифорнија Пацифиц анализирали су 173 истраживања из поља утицаја медија на здравље и закључили да изложеност телевизији, филмовима, музици, интернету и другим медијима дугорочно негативно утиче на здравље дјеце и адолесцената.

Утицај медија мјерен је у односу на претилост, рану сексуалну активност, слаб успјех у школи, пушење, употребу дрога и алкохола и појаву поремећаја пажње и хиперактивности (АДХД). Најјача веза је пронађена између времена проведеног пред

екраном и претилости, коју потврђује 86% студија. 88% од 24 студије које су проучавале повезаност медија и појаве пушења код младих, нашло је статистички значајну везу, док је повезаност коришћења дрога и изложености медијима потврдило 75% од 8 студија. Просјечно америчко дијете проведе 45 часова недјељно са медијима, 17 са родитељима, а 30 у школи. Истраживачи су родитељима и едукаторима препоручили да ограниче изложеност дјече медијима, да обезбиједи програме прикладне годинама дјетета, те да потакну дјецу да више времена проводе у игри вани (Извор: АФП, Цоммон Сенсе Медиа).

Због свега овога неопходно је таксативно се позабавити основним сегментима, узроцима и посљедицама проблематизованог утицаја медија на млађу популацију.

Медиј

Ријеч "медиј" латинског је поријекла (лат. медиус — средњи, у средини). У колоквијалном језику израз "медиј" означава средство преношења информација или средство комуницирања. Медији су комплексан појам који означава систем јавног информисања, служе за емитовање вијести и аудио-визуелних садржаја у сврху информисања, образовања и забаве најширих слојева становништва. Масовни медији (скраћено масмедији) назив је за медије широке потрошње и широког опсега у које спадају: интернет, новине, радио и телевизија (према: [хттп://хр.википедиа.орг/вики/Масовни_медији](http://hr.wikipedia.org/wiki/Масовни_медији)).

Старосне категорије

Дијете је човјек од рођења до пубертета. Раздобље дјетињства може се подијелити на: рано дјетињство (до 6. године), дјетињство средње доби (од 6. до 10. године) и касно дјетињство (од 10. до 12. године). Међутим, ово су најчешће прихватљиве психолошкопедагошке подјеле. Када су медији у питању, чешћа оријентација су узрасне категорије дате на основу правне легислативе (12, 14, 18 година).

Основни агенси социјализације дјече

Осим родитеља, удио у формирању личности дјетета имају школа, вршњаци и медији. Сваки појединачно доприноси формирању идентитета личности.

Негативни аспект медија

Медији представљају индивидуалну пројекцију емитованог садржаја која је тумачена у зависности од основних карактеристика личности и тренутног стања индивидуе те је стога утицај и опасност од погрешног тумачења већа, како због свог манифестационог облика тако и због латентне поруке коју носи у себи и коју дјеца препознају, прихватају или не препознају и не прихватају.

Сензационализам, насиље и медији

Према општеприхваћеним теоријама учења по моделу, учења имитацијом, идентификацијом са агресором и другим психолошким сентенцама, оправдано је закључити да се медијски садржаји дуже задржавају у свијести млађих конзумента и бивају процесуирани у оперативној и дуготрајној меморији у зависности од ситуационих околности у којима се стјече увид: да ли су „проблематични“ садржаји (сцене насиља, експлицитне сексуалности и друго) посматрани у присуству родитеља, одраслих или значајних других који ће на правилан, емоционално оправдан и рационално прихватљив начин објаснити садржај или ће дијете бити принуђено да само доноси закључке. Чињеница је да су медији попримили маркетиншку оријентацију те је пласман информација на тржишту скупљи што је информација сензационалније приказана. Хипотетичка добит се огледа у емоционално дубљем енграмском запису који оставља више трага на психу човека и самим тим се остварује готово хипнотичка веза са емитером таквог стила информисања. Другим ријечима, што је догађај који се приказује више обојен екстремним емоцијама то се дуже памти и обликује нашу свијест. Насиља у медијима има изузетно пуно – у музици, спорту, филмовима, рекламама и свим садржајима који су релевантни и уобичајени. Због навике гледања насиља, престали смо да реагујемо на њега, сматрамо га очекиваним и уобичајеним и дозволили смо да нам генерације дјеце одрастају без емпатијске и алтруистичке оријентације.

Бројна истраживања потврдила су да су многи данашњи млади насилници прво играли насилне игре, а тек потом искуство пренијели у стварни свијет. Међутим, то не доказује да је виртуелно насиље узрок стварног насиља. Наиме, увијек је било и увијек ће бити насилника. Некада су „едукатори“ били локални мангупи а сада дјеца уче из филмова и игрица. Без обзира на то, сва данашња дјеца, колико год их родитељи штитили или контролисали, често су у прилици видјети насиље како у виртуелном свијету тако и у стварности у кући, школи и на улици. Исти садржај неће се исто рефлектовати на свако дијете, па ће тако насиље у медијима и игрицама чешће потакнути насиље код занемареног или из других разлога незадовољног и искомлексираног дјетета.

Потпуне забране никако нису добре јер мотивишу на кршење. Наравно, сасвим малу дјецу, која не разликују стварно од виртуелног, не треба излагати никаквом насиљу. Како дијете расте, интернет, игре, телевизија и остали извори нудиће му сазнања и о добрим и о лошим странама свијета. Притом је најважније садржај прилагодити дјететовој доби и сензибилитету, пазити да медији и компјутери не окупирају дијете превелик број часова током дана, као и да то не буду једини облици игре, учења и забаве. Чак и ако гледа едукативне садржаје, дијете које је препуштено телевизији и интернету показиваће сличне симптоме занемарености и фрустрираности као и оно које је изложено насиљу.

Доживљај и тумачење експлицитних сцена секса и порнографије

За дјецу је битан развој разумијевања сопствене сексуалности. Такво знање гради темеље за вјеровања и стајалишта о сексу која дугорочно могу утицати на свакога појединца. Родитељи и школа имају централну улогу у процесу сексуалне социјализације, али све више утицаја имају медији, који одређују норме и очекивања. Иако су еротски и порнографски садржаји забрањени млађима од осамнаест година на нивоу препоруке, медијска индустрија се све више базира на сексуалној конотацији јер ова врста подражаја има највећу маркетиншку и тржишну вриједност.

Медији су само једно од средстава произвођења, одржавања и репродуковања стереотипа о мушкарцима и женама. Један од многобројних примјера је снажан притисак медија који сугеришу да је физички изглед приоритет. Медији су дио бескомпромисне машинерије чији је циљ остварити профит активирањем фрустрационих мутација која еволуирају у нама у зависности од подражаја.

Око одређења порнографије воде се огромне дискусије. Једна шира дефиниција говори да се слике, штампани и видео материјали који не смјештају сексуално понашање унутар социјалног контекста сматрају порнографским. Протагонисти немају *personality*, већ су сведени на сексуалне објекте и дијелове тијела који се могу сексуално искористити. Порнографија је понижавајући приказ жена и мушкараца иако доминирају теме које фаворизују неједнаке односе моћи гдје обично мушкарци имају моћ над женама. Важно је истакнути да су се дефиниције порнографије и порнографског мијењале током времена. Оно што се у једном одређеном временском периоду сматра порнографским, у неком другом времену може изгубити то обилежје.

Често питање које се поставља је разлика између еротике и порнографије, те питања цензуре. Разлику између еротике и порнографије је тешко дефинисати. Може се рећи

да је еротика потенцијално позитиван, ослобађајући облик сексуалног изражавања који претпоставља једнаку моћ онога који производи, субјекта и конзумента те слике. Претпоставља се да постоји међусобна жеља, а не присила, за разлику од порнографије која представља форму опресије. Ријеч *цензура* се овде може толерисати само у смислу психолошких ограда које морају да буду јасне прије свега одраслима који су улози експанатора свих тих сцена.

Дјеца свих узраста не могу се носити с оним што виде у еротизираним сценама без обзира да ли се ради о спотовима или филмовима. Њихов доживљај сексуалности у најранијем узрасту индиректно је заснован на примарној вези с мајком. Свака друга конотација им је оптерећујућа и доживљавају је као скрнављење односа са њом. Отворено гледање коитуса доживљавају као својеврсну „издају“ сопствене представе о личности некога кога воле. Са друге стране, експлицитно приказивање различитих облика сексуалне оријентације за дјецу је једнако збуњујуће као и сазнање да се девојчице и дјечаци разликују, с тим што су овдје далеко прије спремни да успоставе „истражујућу“ релацију с истим сполом опонашајући виђено. Обазривост како медија, а поготову родитеља, и овдје мора да буде доминантна уз толико пута поменути потребу да и најстрашније сцене могу бити аналитички прихваћене уколико одрасли нађу добро објашњење и презентују га дјечи.

Отуђеност и пасивизација

Човјек је друштвено биће, а медији имају функцију инструментализације активног учествовања грађана у дјеловању друштва. Медији нам сервирају илузију да смо активни дио система. Парадокс лежи у чињеници да медији заправо пасивизирају гледаоца јер је комуникација искључиво једносмјерна. Умјесто свјесних и одговорних грађана, постајемо безлични потрошачи медијских производа, а осјећај контроле даје нам могућност промјене телевизијскога канала даљинским управљачем.

Манипулација диктираним садржајима

Медији имају велику моћ манипулисања масама. Они су продужетак власти, којој се пружа могућност управљања народом ради комерцијалних и политичких циљева. Тако медији манипулишу и нашим ставовима. То се најбоље види у медијској опсједнутости модом и модерним. Живимо у потрошачком друштву, па се дјеца од заиграних и креативних бића мијењају у себичне и пасивне потрошаче.

Медији су парадигма емисије општеприхваћених норми које зовемо морал и често несвјесни агитатори језичке (не)културе. Медији су потиснули књигу и читање што се одразило на толеранцију грешака, кршење правила акцентуације, уношење у стандардни језик нестандартних грешака, облике и ријечи, дијалектизме, жаргонизме, вулгаризме, непотребне туђице и још много тога чиме се књижевни језик скрнави. Мотивација за учењем се смањује, а дјеца у тим диктираним садржајима, линијом мањег отпора, гуше сопствену амбицију постајући индолентна и незаинтересована маса која се у опонашању насиља једино осјећа моћно.

Позитивни аспекти медија

Ствари нису црно-бијеле па се сви докази који наглашавају негативности медија не могу генерализовати ни апсолутизовати. Медији су и настали да обогате нашу стварност и да нам олакшају неке дијелове живота у убрзаном друштву у којем живимо, уз чињеницу да сваки конзумент преузима ризик и одговорност за себе и за своју породицу.

Информисаност и едукација

Прва је предност медија што нам могу приближити догађаје и брзо нас информисати. Савремени човјек има општу потребу за информацијама, јер му помажу у функционисању друштвеног живота. С обзиром на бројност неписмених и ниско образованих, може се говорити о потреби образовања путем медија, јер је неоспорно да медији културно обогаћују. У својим програмима медији нуде мноштво корисних садржаја. Утицај је медија у образовању велик, па се стога у школи и настави примјењују одређени медијски садржаји.

Оно што је до данас доказано јест да утицај масовних медија зависи о степену и начину на који их примаоци користе. Медији утичу на људе, али примаоце не треба третирати као жртве медијског утицаја, него као лица која су у већој или мањој мјери способна бити активни учесници медијскога процеса.

Значење медија у животу дјете

Резимирајући све до сада речено, може се закључити да медији играју веома значајну улогу у животу дјетета и да стога морају да буду дио транспарентне едукативне форме. С тим у вези стално преиспитавање одговорности као и сарадња са стручним тимовима у вези избора садржаја нужни су ради задржавања примата на љествици едукативних

агенаса. Са друге стране, онај неминовни негативни аспект медија је позив родитељима и одраслима да обратe већу пажњу на оно што дјеца конзумирају и да им то буде још један повод за искрену, емоционалну и одговорну комуникацију и сарадњу са сопственом дјецом јер она дјеца која су окружена бригом, пажњом и љубављу ипак су заштићена од насиља, ма колико оно било дио њиховог одрастања.